

СОЦІАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ПЕДАГОГІКА ДОЗВІЛЛЯ В ПІДГОТОВЦІ МЕНЕДЖЕРІВ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Лисакова І. В.

У межах проблеми співвідношення соціальної педагогіки та педагогіки дозвілля розглядається їх роль в організації суспільних відносин, формуванні особистості спеціаліста соціально-культурної сфери. Значну увагу приділено вихованню як одній з основних функцій менеджера соціокультурної діяльності.

Ключові слова: менеджмент соціокультурної діяльності, педагогіка дозвілля, соціальна педагогіка, соціокультурна сфера.

В рамках проблемы соотношения социальной педагогики и педагогики досуга рассматривается их роль в организации общественных отношений, формировании личности специалиста социально-культурной сферы. Значительное внимание уделено воспитанию как одной из основных функций менеджера социокультурной деятельности.

Ключевые слова: менеджмент социокультурной деятельности, педагогика досуга, социальная педагогика, социокультурная сфера.

Within the framework of the problem of correlation between social pedagogy and pedagogy of leisure, the author considers their role in organization of public relations and in personality formation of specialists in socio-cultural sphere. Considerable attention is paid to the upbringing as one of the main functions of managers of socio-cultural activities.

Key words: management of socio-cultural activities, pedagogy of leisure, social pedagogy, socio-cultural sphere.

Сутність діяльності менеджера соціокультурної сфери – створення найбільш сприятливих умов для розвитку дозвіллевої самодіяльності людей різного віку. В межах соціокультурних інституцій (будинків культури, театрів, галерей, бібліотек, розважальних центрів, парків, різноманітних спілок та клубів) менеджерські функції виконують педагоги додаткової освіти, тренери, організатори туризму, аніматори, консультанти з мистецтва і т. п. Всі вони мають за мету культурне формування особистості людини, а отже, їх діяльність має чітку педагогічну спрямованість. Ось чому для менеджерів важливу роль відіграє їх педагогічна компетентність. У вивчення цієї проблеми значний внесок зробили Л. А. Акімова, М. А. Аріарський, Б. О. Грушин, О. Г. Доронкіна, О. Д. Жарков, Т. Г. Кисельова, Ю. Д. Красильников, Б. Г. Мосальов, Е. В. Соколов, Ю. А. Стрельцов, В. М. Чижиков та ін. Проблему педагогічної організації дозвілля досліджували українські вчені Б. Брилін, А. Воловик, В. Воловик, Ю. Жданович. Із зарубіжних дослідників слід виділити Ж. Дюмазедьє, Т. Парсонса, К. Франера, Ф. Разерфорда.

Але в попередні десятиліття в рамках культурології дозвілля в основному розроблялася тема розвитку особистості і менше – роль соціокультурної діяльності в формуванні та вдосконаленні суспільних відносин. Тим часом зараз ця проблема набуває особливого значення, і її висвітленню присвячено пропонувану статтю.

В умовах ринкової економіки утворення взаємозв'язків людини з іншими також проходить зовсім не безтурботно. Наявність численних проблем породжує моральні кризи, зумовлює підвищену тривожність особистості, слабнуть колективістські начала, розповсюджується дух індивідуалізму, суспільство розривають різноманітні конфлікти.

Отже, в сучасних принципово нових умовах наше суспільство не може задовольнятися старими уявленнями про формування особистості, що замкнені у вузьких рамках педагогічних закладів. Сьогодні потрібен розвиток соціокультурних центрів, що охоплюють своєю увагою абсолютно всі вікові категорії населення, всі суспільні структури, включно з сім'єю та різноманітними дозвіллевіми об'єднаннями. Методологічною основою такого нового педагогічного мислення є твердження, що формування особистості відбувається більш складним шляхом, ніж засвоєння цілеспрямованих впливів, що містять різноманітні правила та настанови. Система відношень між людьми складається переважно під впливом самого життя та навколишнього соціального середовища.

Виховувати – не означає перекладати ідеї з однієї голови в іншу, транслювати їх за принципом віддзеркалення. Адже люди за своєю природою активні: вони завжди співвідносять ідеї, що їм пропонуються, з життям, зі своїм досвідом та досвідом інших й тільки після цього вирішують – приймати чи не приймати ці ідеї. Виховання в традиційному педагогічному сенсі може відіграти важливу роль

лише в тому разі, якщо буде взаємодіяти з тими силами руху суспільства, що створюють норми поведінки, моду, погляди тощо. Деформування структури соціально-виховного процесу в минулі роки найчастіше приводило до переоцінки сили словесного впливу, а також до недооцінки діяльності та спілкування. В результаті процес виховання залишався незавершеним, не забезпечуючи сплав знань, переконань та практичної дії, що так необхідний для отримання оптимальних педагогічних результатів.

Докорінні зміни в суспільстві викликали суттєві зміни в соціокультурній теорії та практиці. Нові суспільні відносини знову коригують мету та зміст процесу соціалізації, по-новому розвиваються погляди на взаємозв'язок особистого та суспільного, відбуваються зміни в переліку та ієрархії якостей особистості, що необхідні для успішного життя в суспільстві. На зміну закостенілим психологічним установкам на відстоювання своєї позиції за будь-яку ціну приходять толерантність, діалогічність, емпатія, узгодження позицій навіть у конфліктних ситуаціях.

Це не може не відбиватися на роботі соціокультурних установ, а також на процесах професійної підготовки спеціалістів соціокультурної діяльності. Соціокультурна сфера – унікальний простір для розвитку процесів вільного утворення суспільних груп та спільнот, основними рисами яких є вільність входження та виходу, врахування інтересів та потреб, відігравання кожною людиною найбільш сприятливих для неї соціальних ролей, зайняття комфортних позицій. Саме такі спільноти є певними соціальними нішами, в яких можлива реалізація соціальних функцій людини.

Потенціал цих структур поки що використовується недостатньо. Дається взнаки складність психологічної перебудови та недостатність спеціалістів високого ґатунку. Проблемою є також курс культурної політики держави на деідеологізацію культурної сфери (чого не можна сказати про деполітизацію). Це не могло не вплинути негативно на формування громадянського суспільства в Україні, адже для позитивного перебігу цього процесу саме дозвілєві угруповання, їх неформальні лідери могли б відігравати головну роль, виходячи на рівень проблем загально-соціального плану. Зараз ми маємо лише паростки таких спільнот в екологічних рухах, волонтерстві, правовому консультуванні, громадських радах.

Але саме соціокультурна діяльність може стати тим ґрунтом, на якому може формуватись особистість, вироблятися ціннісні орієнтири – тобто відбуватися процес виховання. Більше того, цей процес виховання може йти на полі культури, найширшому полі здобутків людства в усіх без винятку сферах діяльності. Серйозною помилкою культурної політики попередніх десятиліть стало звуження цілей, завдань, змісту культурно-дозвілєвої діяльності, які зводилися до організації відпочинку та розваг. Саме тому для розвитку більш сучасної культурології дозвілля стало необхідним відновлення виховних, педагогічних засад культурно-дозвілєвої сфери.

Сфера використання соціально-педагогічного знання зараз є доволі широкою. На перший план виходить роль соціальної педагогіки, яка покликана створювати повноцінне соціальне середовище для дітей, підлітків, молоді, задовольняти їхні індивідуальні запити та потреби, розвивати здібності, розв'язувати питання педагогічно доцільної організації вільного часу, спілкування, соціалізації взагалі. Соціальна педагогіка охоплює проблеми соціально-педагогічної персонології, соціального розвитку через групові процеси, соціоінформувальний вплив на людину масових явищ суспільного життя. Основний інтерес для соціальних педагогів становлять соціальний контекст розвитку особистості, визначна роль соціального середовища, соціальна детермінація становлення та формування людини. Необхідність проникнення соціальної педагогіки в усі сфери життя демонструють активізація процесів самоорганізації та самоуправління.

В центрі уваги соціальних педагогів знаходяться проблеми соціальної зумовленості та соціальної регуляції поведінки людини. Як основні засоби такої регуляції розглядаються соціальні цінності, соціальні норми, моральні правила, традиції й суспільна думка. Всі вони реально функціонують у процесі повсякденної поведінки людей, їх міжособистісного спілкування, спільної діяльності.

Соціальна педагогіка вивчає сукупний вплив на процес розвитку людини матеріальних умов життя, об'єктивних суспільних відносин та основних форм суспільної свідомості. Сфера суспільного життя висвітлюється в цьому контексті як синтез трьох основних систем: системи особистості, соціальної системи та системи культури. Отже, соціальна педагогіка не ізольована від інших галузей педагогічної науки. Її інструментальна функція полягає в тому, щоб заповнити пустоти, що заважають адекватному розумінню реального процесу соціокультурного розвитку особистості.

На сучасному етапі соціокультурна діяльність відкриває для соціальної педагогіки широкий простір для реалізації її цілей. Водночас педагогіка надає цьому процесу цілеспрямованість, направленість, що формують та розвивають. Завдяки спільним пошукам складаються передумови для кращого розуміння механізмів формування особистості в сфері вільного часу та більш ефективного використання з цією метою різноманітних засобів, методів, форм організації культурного дозвілля.

В межах сучасної соціально-педагогічної теорії знаходять розвиток декілька напрямів, що становлять неабиякий інтерес для менеджменту соціокультурної діяльності. Перший – соціально-

педагогічна персонологія, в межах якої досліджуються внутрішні умови становлення соціальних якостей та норм соціальної поведінки особистості: задатки, темперамент, характер, спрямованість, ціннісні установки, орієнтири, самосвідомість. Другий напрям – проблеми, що пов'язані з соціальним формуванням індивіда під впливом груп безпосереднього спілкування, куди входять сім'я, дитячі ігрові спільноти, сусідські, неформальні, навчальні та трудові колективи та ін. Змістом третього напрямку є комплекс соціально-психологічних проблем соціовітального рівня – дослідження механізмів впливу соціальної педагогіки на традиції, мораль, суспільну думку, моду, настрої з метою перетворення їх на дієвий регулятор соціальної поведінки людей.

Отже, сьогодні соціальна педагогіка втручається практично в усі сфери суспільного життя. В її рамках численні проблеми, що пов'язані з підвищенням комунікативної культури, цілеспрямованим регулюванням міжособистісних та міжгрупових відносин, інтеграції особистості в соціум, досягнення соціальної стабільності та згуртованості, – можуть розглядатися дуже широко та узагальнено.

У міру укріплення й розвитку соціальної педагогіки менеджери соціокультурної сфери отримують необхідну для своєї діяльності педагогічну та соціальну підтримку. Соціокультурна діяльність, що розвивається в межах вільного часу, має досить великою часткою предметний характер, де відносини мають суб'єкт-об'єктний характер. Разом з тим духовна діяльність передбачає розвиток структури суб'єкт-суб'єктних відносин. Положення ускладнюється тим, що між обома діючими суб'єктами часто знаходиться твір мистецтва – об'єкт. Тобто відносини мають тривимірну конструкцію. Таким чином, соціальна педагогіка надає педагогіці дозвілля підґрунтя у вигляді знань про найважливіші закони взаємодії особистості зі своїм оточенням, а також про основні закономірності розвитку особистості під впливом навколишнього середовища.

Деяко інакше складаються взаємозв'язки соціокультурної діяльності з соціальною роботою. Існує коло питань, якими займається лише вона, – це питання матеріальної допомоги та патронажної підтримки соціально незахищених верств населення. Соціальна реабілітація – це комплекс заходів, скерованих на відновлення людини в правах, соціальному статусі, здоров'ї, дієздатності. Цей процес націлений не тільки на відновлення здатності людини до життєдіяльності в соціальному середовищі, а й самого соціального середовища людини, умов життєдіяльності, порушених чи обмежених внаслідок якихось причин. До числа людей, що потребують соціальної реабілітації, можна віднести дорослих та дітей з обмеженими можливостями; людей похилого віку; таких, що втратили житло чи роботу; військово-вослужбовців із зон конфліктів; біженців; осіб, що відбули покарання; нарко- та алкозалежних тощо.

Але й тут можна знайти багато спільного, адже процес адаптації до суспільства йде через засвоєння особистістю норм та символів культури. Останнім часом активно розвивається такий напрям соціокультурної діяльності, як соціокультурна реабілітація. Соціокультурна реабілітація – це комплекс заходів, що включають культурологічні механізми, скеровані на повернення (чи створення заново) психологічних механізмів, що сприяють постійному внутрішньому зростанню, розвитку, самоствердженню, відновленню культурного статусу інваліда чи людини з обмеженими можливостями як особистості. Залучаючись до культури, така людина стає частиною культурного співтовариства.

Крім того, саме в межах соціокультурної реабілітації надається допомога в складних життєвих ситуаціях: у перекваліфікації, набутті суміжної спеціальності, додаткової освіти, створення можливості, щоб хобі стало основною професією. Сферою перехрещення інтересів та можливостей соціальної та соціокультурної сфер є культурне обслуговування пенсіонерів, спільнот людей з обмеженими можливостями. Адже саме орієнтири соціальної роботи активізували увагу до них культурно-дозвіллевих структур. З розвитком соціопедагогічної діяльності клуби, будинки культури, бібліотеки стали активніше займатися проблемами інвалідів.

Освітні перетворення передбачають подолання репрезентативних способів мислення, зниження навантажень на раціональну сферу одночасно з розвитком сфери емоційної, скеровані на формування естетичного ставлення до світу. Отже, вони вимагають і нових підходів до професійної підготовки та становлення особистості майбутніх спеціалістів соціокультурної сфери, їх готовності до активних соціокультурних перетворень. За ідеями Ю. П. Азарова, найважливішими методологічними основами формування особистості в системі соціально-культурної освіти є триєдність "технологія – відносини – культура" [1]; аксіологічний принцип; підхід до професійної підготовки як до форми соціального буття, способу самореалізації та самоактуалізації особистості.

Працівники соціокультурної сфери мають спеціальні знання, дипломи вищих навчальних закладів, мають пряме відношення до творчості, виховання, мистецтва, милосердя, за характером роботи вони схильні до інноваційності, вони працюють з людьми та для людей. Саме тому соціокультурний менеджмент передбачає особливі соціальні та психологічні відносини і форми взаємодії. Таким чином, для професійної підготовки менеджерів соціокультурної діяльності найбільш характерною ознакою є її спектральність, яка відображує складну багаторівневу структуру самої соціокультурної

сфери. В свою чергу, система педагогічної освіти є цілісною, вона забезпечує ефективність сукупного впливу різних педагогічних підходів.

Головним же принципом дозвіллевої та соціальної педагогіки менеджерів соціокультурної діяльності є аксіологічний: "... спеціаліст соціально-культурної діяльності покликаний відстоювати цінності, що рятують людину від духовної ницості та культурної обмеженості. За допомогою культури він отримує широкі можливості інтегрувати процес загальнокультурного та соціально-морального розвитку людини. Та й сама культура є для нього інструментом вдосконалення власних професійних навичок" [2, с. 61].

Література

1. Азаров Ю. П. Радость учить и учиться / Ю. П. Азаров. – М., 1989. – 333 с.
Специалист культуры и досуга нового тысячелетия (К 70-летию МГУКИ) : материалы "круглого стола" / под ред. Т. Г. Киселевой, В. М. Чижикова. – М., 2000. – 86 с.